

SRBNI VRT

Sadjarjevo leto

Mesec september je za sadjarje pač najlepší, ali najbolj nesrečen, kakršna je pač sadna letina. Letos se ne moremo preveč pritoževati, ker je bila lanska letina na splošno dobra in ker se letine skoro redno menjavajo, je bilo pričakovati dokaj slabšo. Poletno sadje je z breskvami in marelicami dobro obrodilo, prav tako kaže, da bomo tudi v jeseni precej nabrali.

Sadje je sicer dozorelo, a glavno in najvažnejše čaka sadjarja samega — namreč obiranje in shranjevanje. O tem je prinesel »Domoljub«¹ že mnogo člankov, vendar je potrebno, da vsako leto znova prevdarimo, kako bomo obirali in shranjevali.

Ako hočemo, da nam bo sadje kaj zaleglo in da bomo od njega tudi imeli dobiček, ga moramo pravilno shraniti in času primerno uporabljati v domačem gospodinjstvu. Meseca septembra zore po vrtovih jesen za jabolka in hruške. Te potrgamo še predno so popolnoma dozorela, ker se tako obdrže v shrambi dalj časa in so boljšega okusa. Tudi češplje in slive potrgamo nekoliko prej, predno popolnoma dozore, le ako jih rabimo za vkuhanje in mezgo, jih pustimo čim dalj časa na drevju.

Obiranje sadja vršimo redno ob lepem in suhem vremenu. Najprimernejše ure so pozno popoldanske, ko se je sadje že ohladilo od sonca. Obiramo vedno z obiračem ali z roko, le češplje na nedostopnih vovah in orehe, lahko klatimo. Tudi to delo lahko izvršimo brez škode za drevo, če vzamemo lahko in tanko preklo, s katero nekoliko potresamo veje. Tako ne poškodujemo rodnega lesu in ne sklatimo s sadjem vred tudi češulj in vejic.

Otresanje sadja je že tudi star način, ki bi se moral, zlasti v sedanjih časih, le redkokdaj uporabljati. Otresanje sicer ne škoduje drevesu, pač pa se sadje obtolče, kar ima za posledico gnitje. Zato stresamo le sadje, ki bi se s-itek kmalu porabilo in ni posebno trajno. Vse boljše, namizno sadje, pa

moramo brezpogojno obrati ali obtrgati. Tako prihrani sadjar vsako leto po nekaj tisočev denarja, ker mora sicer namizno sadje prodati za manjvredno blago.

Pri obiranju sadja uporabljamo poleg lestve, obiračev še močno pletene košare, ki so znotraj preoblečene z žakljevino, da se sadje pri prenašanju ne obtolče, poleg tega pa so opremljene z železnim kavljem in vrvjo, da more obiralec, ki je na drevesu, spuščati napolnjeno košaro na tla. Jabolka obtrgamo na ta način, da sad nekoliko zavrtimo, da se pecelj odtrga pri sadni češulji, dočim hruške nagnemo le navzgor. Sadje brez peclja je za pol manj vredno, poleg tega pa se še rada pritakne gniloba.

Namiznega sadja ne pretresamo iz košare v košaro, pač pa ga previdno zlagamo, da ne dobi otiskov, ker ti zelo zmanjšajo vrednost. Posoda, kamor sadje iz nabiralne košarice prelagamo, naj ne stoji pod drevjem, ker se lahko pripeti, da pade kak sad vanjo in obtolče tudi že obrano sadje.

Kako in kdaj obiramo zimske hruške in jabolka, bomo slišali drugič, ker ta pred oktobrom nikorok še niso godna.

Koncem avgusta in začetkom septembra pregledamo okulirane divjake, prerežemo vezi, da se, posebno pri bujno rastočih ne goje pregloboko.

Meseca septembra pripravimo tudi sadne shrambe, jih pobelimo, zažvepljamo in očistimo. Tudi police umijemo in posušimo na soncu, da bomo imeli vse, ko nastopi čas obiranja, v redu.

Še nekaj o breskvah

V zadnjem članku o breskvah je bilo pojasnjeno kako prirežati breskove nasade, da bi bili poceni pa vseeno uspešni.

Pa so še druge posebnosti, ki so lastne temu sadnemu plemenu in katere moramo poznati in upoštevati, da se izognemo raznim razočaranjem in si zagotovimo vsaj delen, če že ne popoln uspeh.

Pred vsem je vprašanje sorte najbolj pečeče, ker imamo pri nas v tem oziru zelo malo izkušenj. Nujno potrebujemo večjih poskusnih nasvetov, da se dožene, katera

sorte so za naše podnebje, in sploh za naše manj ugodne razmere najzanesljivejše. V splošnem pa že sedaj lahko rečemo, da so razne ameriške sorte brez dvoma najbolj odporne za mraz in najmanj občutljive za bolezn. Čimbolj pozna je kakšna sorta, tembolj je občutljiva za neugodnosti podnebja in lege ter zajedom bolezn.

Zato pozne (septemberske) sorte, ki se odlikujejo po izredni lepoti in izvrstnem okusu, pri nas še v najtoplejših legah komaj dozorevajo.

Seveda moramo upoštevati, da imajo razne sorte poleg dobrih lastnosti (neobčutljivost za zimo in zajedalce) tudi velike napake. Njihov sad namreč v nobenem oziru ni prvovrsten, ker ne gre meso od kosti (rane sorte so iz večine same kostence), in ker tudi po okusu niso najboljše.

V zadnjih letih so posebno zaslovene razne nove, debelopodne ameriške sorte, ki so jih v velikem obsegu začeli gojiti v Italiji, od koder so se zanesle tudi k nam.

Znane so potem tudi razne nemške sorte breskev, ki so vobče boljše nego rane ameriške. Najboljše so pa stare francoske sorte, ki so pa tudi najbolj zahtevne, kar se tiče lege in obdelovanja. Čim manj ugodno je podnebje in lega, tem bolj se moramo varovati izbirčnih in občutljivih poznih in se tem bolj zadovoljiti z raznimi ameriškimi sortami. V toplejših krajih in v prav ugodnih legah pa velja poskušati novejše poznejše zoreče, debelopodne ameriške in bolj zlahtne nemške ter francoske sorte.

Druga važna zadeva, s katero moramo pri gojenju breskev računati, je boj z različnimi zajedalci. Se bolj kakor druga sadna plemena, je tudi breskev nagnjena k boleznim.

Omenimo naj samo dve ali tri. Najhujša bolezen na breskvah je kodra, ki se pojavi takrat, ko breskve ozelene. Mlado listje se mehuri na prečudne načine in kmalu potem odpade. Breskve so kar kmalu gole in proč je zarodek in zdravje drevesa, ki sicer pozneje zopet ozelene, pa slabo odga-

nja brez cvetnega brstja za drugo leto. Bolezen se ne da zdraviti, treba jo je preprečiti. Zato imamo dandanes prav zanesljivo sredstvo, ako ga le o pravem času uporabljamo. Je to 3% bakreno apnena brozga, modra galica, s katero začnemo škropiti, preden začno breskve brsteti, torej nekako meseca svečana.

100 litrov 3% bakreno apnene brozge (brodeške brozge), pripravimo tako, da raztopimo v 50 litrih vode 3 kg modre galice, v drugih 50 litrih pa 4 kg gašenega epna. Ko je oboje dobro raztopljeno, zlijemo med mešanjem raztopino galice v raztopino apna. Mešanico je treba takoj uporabiti; sicer se pokvari, ako stoji do drugega dne ali še dlje. Zapomniti si je treba, da le zimsko škropljenje preden breskve zbrste, prepreči škodo.

Ko začne brstje odganjati, začno kaliti trosi kodre. Potem pa je vsako škropljenje zaman. Ko breskve ozelene, jih ne škropimo z nobenim sredstvom, ker je listje silno občutljivo in ga celo pol odstotna brodeška brozga opali, da v kratkem vse odpade.

Na breskvah se pojavi večkrat tudi plesen in v pregostih nasadih, kamor ne morejo prodrati sončni žarki, na plodovih neka gliva, ki jo imenujemo menilva. Obe te dve boleznij preganjamo z žvepljanjem, kakor preganjamo na vsiki trti grozdno plesen ali oidij. Žvepljati moramo večkrat. Prvič takoj po cvetju, drugič pa, ko so plodovi lesnik debeli.

Hud sovražnik breskovega drevja so listne ušice. Posebno nevarna je takozvana medena uš, ki se tako strašno razmnoži, da v enem polletju uniči vse breskove nasade. Ta uš je tudi pri nas jako razširjena in se razmeroma težko zatre. Najnovejše je baje uspešno sredstvo zoper vse listne ušice in proti medeni uši tobačni izvleček in apno. Sredstvo se pripravi takole: v 100 litrih vode raztopimo 3 kg tobačnega izvlečka in 2 do 3 kg gašenega apna. S tem škropilom zatremo tudi koperje, ki se včasih kaj radi pojavljajo na breskvah. Z. M., Lj.

P O L J E

Odbira semenskega krompirja

Lastnosti rastlin so skrite že v semenu in z novim semenom se vse lastnosti prenašajo dalje na potomstva. Dober rod more dati le dobro seme. Tudi večja ali manjša rodovitnost posameznih rastlin je lastnost, skrita med drugimi lastnostmi že v semenu. Veliko rodovitnost smemo pričakovati le od semena rodovitnih rastlin. Zaradi važnosti dobrega semena za kakovost in količino pridelka, smo že večkrat razpravljali o načinih, kako si morejo kmetje sami pridelati

dobro seme. Pridelovanje dobrih semen doma in izboljševanje rastlin v naših kmečkih razmerah je danes bolj važno kot kdaj koli; v prejšnjih mirnih časih si je lahko vsak nabavil dobro seme drugod in ga dobil pri sosedu v zameno za svoje pridelke. Danes je takih možnosti malo; vsak je navezan le na svoje pridelke.

V zadnjem Gospodarju je bil članek o izboljševanju semena pri koruzi. Prav tako važno je izboljševanje pri krompirju. Ker je krompir v vojnem času postal naš hranitelj in ker se v naših razmerah hitro izrodi, je odbira in izboljšanje še bolj važno.

Krompir razmnožujemo vegetativno z gomolji; zato je izboljševanje lažje in bolj preprosto, kot pri rastlinah, ki jih razmnožujemo s semeni. Delo vrši lahko vsak kmet, ki ima smisel za opazovanje in točnost.

Odbiro krompirja radi izboljšanja semena lahko vršimo na več načinov:

1. Iz poseva izločimo vse slabo rastoče in po boleznih napadene grmiče. Večkrat v času rasti je potrebno pregledati posajeni krompir in onojtvo ali del njive, kjer raste najbolj zdrav krompir, dobre sorte določiti za pridelek semena. Ta del krompirjevega nasada je treba še večkrat in bolj natančno pregledati. Pri tem boste opazili, da rasto nekateri grmiči mnogo bolj bujno kot drugi, da so nekateri napadeni po boleznih bolj kot drugi, da se nekateri grmiči že suše, ko so drugi še v bujni rasti. Vsa ta opažanja morajo služiti pri določitvi semenskih rastlin. Slabo rastoče grmiče je treba med opažanja zaznamovati in pred ostalimi izkopati. Tako preprečimo, da bi se med seme primešali na videz zdravi gomolji, v sebi pa bi nosili zamatke bolezni in na ta način zmanjševali pridelke.

Ta način izboljšanja semena pri krompirju je najbolj enostaven in hitro lahko pridelamo veliko količino semena. Vendar pa je pri tem premalo upoštevana rodovitnost, ki se pokaže šele pri izkopavanju. Lahko se zgodi, da so slabo rodovitne rastline (v kolikor rodovitnost ni vezana na zdravje) v svojem nadzemnem delu najbolj bujne in zdrave.

Ta način je posebno priporočljiv za one kraje, ki pridelujejo semenski krompir. Znano je, da je krompir radi izroditve treba pogosto menjati. Za dolinske lege in težke zemlje prihaja seme z više ležečih položajev, kjer se ne izrodi tako hitro. Za ljubljansko okolico je (poleg Gorenjske) najboljši dobavitelj Mala Nova gora in drugi višji položaji grosupeljske in dobrepoljske doline. V teh krajih, kjer vee pridelek krompirja prodajo za seme, morajo že radi slovesa in da si obdržijo kupce, krompir skrbno odbirati.

2. Med posevom poiščemo najboljše grmiče. Tudi pri tem načinu izboljševanja krompirja je temelj opazovanje v času rasti. Grmiče, ki smo jih med rastjo zaznamovali kot najboljše, izkopljemo posebej in še pri izkopavanju izločimo manj rodovitne. Ta način je zelo priporočljiv, je pa veliko dela, kdor hoče nabrati večjo množino semena. Zato na ta način navadno ne odberemo vsega krompirja, kolikor ga rabimo za seme, ampak samo toliko, da v prihodnjem letu od tega izbranega pridelamo dovolj semena za naprej. V drugem in nadaljnjih letih odbiranja ne smemo opustiti; navadno obe dva načina združujemo tako, da najprej odberemo samo nekaj semena in ga posadimo na rahlo ne preveč gnojeno zemljo. Na težki zemlji krompir hitro oboli in degenerira in

zato ni primerna za pridelovanje semenskega krompirja. S hlevskim gnojem sicer povečujemo pridelke, trpi pa odpornost in zato za pridelovanje semenskega krompirja ne smemo preveč gnojiti in enostransko. Priporočati je gnojenje s kalijem in fosforjem. Na tem posevu odbiramo nadalje po prvem načinu z izločanjem obolelih in najslabših grmičev.

3. Najboljši način izboljšanja semena pri krompirju pa je naslednji: Kakor je opisano pod točko 2 odberemo najboljše grmiče, pridelke shranimo vsakega posebej in vsakega posebej posadimo. V nadaljnjih letih izločamo cele skupine — vse potomstvo enega grma — in tako v nekaj letih dobimo od recimo 10 prvotnih grmičev, ki smo jih sadili vsakega posebej, potomstvo samo enega ali dveh res najboljših. Pridelke je treba točno tehtati in vselej obdržati le največje — preračuneno na isto površino. Treba je tudi poziti, da je zemlja, kjer vršimo te vrste odbiro, popolnoma enako obdelana in gnojena in je po naravi čimbolj izenačena. Ker zahteva ta način odbire precej dela in traja več let, ga navadno po nekaj letih združujemo s prej navedenima načinoma ali ga izvajamo poleg prejšnjih. Zaradi izroditve je tudi ta način odbire treba vedno ponavljati in še tako skrbno odbiranje ne daje stalnosti v rodu.

Odstranjevanje listov zelenim rastlinam

Pri nas je precej razširjena navada trgati še zelene liste nekaterim rastlinam. Tako obžanjajo še zelene vrhove koruze in jih rabijo za krmiljenje živini. Še bolj je v navadi obrtovanje peenega listja za pražiče. Ponekod trgajo liste tudi zelju in sončnicam. Glavni razlog je krma za živino, glede koruze in sončnice pa trdijo tudi, da brez listja lepše in hitreje dozore.

Znano je, da si rastline s pomočjo zelenih listov usvajajo iz zraka hrano in jo zbirajo bodisi v semenju (žita, koruza, sončnice) ali pa v podzemnih delih (pesa, krompir). Čim več je zelenih listov, čim bolj so listi zdravi in čim dalj časa so zeleni, tem več rezervne hrane si lahko naberejo rastline, tem večji bo tudi pridelek zrnja ali korenatva. Zato so tako nevarne bolezni na listih in jih zatiramo z vsemi sredstvi. Da bi čim dalj ostali zeleni listi zdravi in bi mogli vršiti svojo nalogo, škropimo vinsko trto, zato škropimo sadno drevje, ponekod škrope tudi krompir, zato uničujemo grizoče gošenice; iz istega razloga tudi odbiramo in razmnožujemo seme sort, ki so proti boleznim bolj odporne od drugih. Če na eni strani toliko skrbimo za zdravje zelenih listov, je tembolj čudno, da na drugi strani dostikrat lahkomišelnino brez prave potrebe z odstranjevanjem zelenih listov sami zmanjšujemo pridelke.

Res so koruzni listi čisto uporabni za krmo živini. Čim bolj so zeleni in sočni, t. j. čim-

prej jih žanjejo, tem boljši so. Toda koruza ni sajena za krmo, temveč zaradi zrnja za hrano ljudi, ki jo v teh časih posebno primanjkuje. Za krmo živalim lahko pridelujemo koruzo na dosti lažji, hitrejši in cenejši način, če jo sejemo gosto za zeleno krmo. Še kot strniščna setev nam da koruza velik pridelek zelene krme. Če mora kdo obžanjevati koruzo zaradi krmiljenja, je samo znak slabega gospodarjenja, ker gospodar ni pravočasno računal na to in si ni izbral mnogo boljšega in cenejšega načina za pridelavo zelene krme.

Treba pa je od obžanjevanja vrhov ločiti rezanje metlice semenskim rastlinam. Z metlicami vred ne smemo odstranjevati zelenih listov. Sama metlica rabi zelo dosti hrane, ki je s pravočasnim odstranjevanjem prihranjena zrnju, da se lahko lepše razvije. Z odstranitvijo metlice dosežemo torej ravno nasprotno, kot z rezanjem listov.

Tudi obrtovanje zelenih pesnih listov zmanjšuje pridelek pese. Pesni listi vedno na novo rastejo iz srca ter obnavljajo stare, ki se pobešajo in počasi odmirajo. Kdor trga res samo skrajne liste, že porumenelci, ki so še vedno sočni in uporabni za krmo prašičem, ne bo dosti škodoval pridelku same pese. So mali posestniki, ki poleg nekaj pese nimajo ničesar za krmo prašičev. Za to je obiranje pese včasih res potrebno, in kakor smo rekli, zmerno in pazljivo obiranje tudi ne škoduje preveč. Kdor pa želi pridelati čim več pese za zimsko krmiljenje, bo pa obiranje popolnoma opustil. Vsak količnik večji posestnik si lahko pomaga s travo, z deteljo in s pletivjo plevelov po njivah. Vsekakor pa je potrebno dajati prašičem v poletnih mesecih svežo krmo.

Cisto nekaj drugega je redčenje kron pri sadnem drevju. V tem primeru ne odstranjemo samih listov, ker se redčenje opravlja

v času, ko drevje nima listov. Odstranimo le možnost, da bi se razvilo več listov. Toda ti listi bi delali samo goščo, ovirali bi druge in zasenčevali, da ne bi mogli ne prvi ne drugi do polnega delovanja. Veje, ki jih odžagamo, so odveč v kroni, kakor je odveč plevel med žitom. Pregosta krona pri sadnem drevju je kakor pregosta setev; oboje je treba prerediti. Zato je pravilno odstraniti iz poseva koruze vse rastline, ki delajo goščo, odstraniti in pokrmiti tudi vse jalove rastline, ki ne napravijo pravočasno etoržev. Ni pa pravilno, da bi rodečim rastlinam z odstranjevanjem listov škropali življenjsko moč. Treba je pomniti, da pritekajo rastlinski sokovi iz listov v zrnje in druge dele rastline vse dotlej, dokler so listi zdravi in zeleni. Kdor to upošteva, bo prav ravnal ne samo pri koruzi in pesi, temveč tudi pri zelju, sončnicah in drugih rastlinah.

Posebej naj še omenimo žetev krompirjevke. Krompir v zemlji še debeli, dokler je krompirjevka zelena; z žetvijo krompirjevke res prisilimo krompir k dozoritvi. S prisilno zoritvijo pa škodimo ne samo količini, ampak tudi kakovosti pridelka. Žetev krompirjevke je upravičena šele malo pred spravilom, ko se je največji del sam posušil, ali pa če iz upravičenih razlogov (nevarnost kraje) hočemo spravljati pridelek pred popolno dozoritvijo. L.

Maščoba v krompirju

Krompir je zelo redilen, posebno če je dobro zabeljen. Krompir sam pa ima le malo maščobe. Ugotovljeno je, da vsebuje samo 0.06 do 0.1% maščob. Zdi se pa, da ima tudi ta malenkostna količina maščob velik pomen. Znanstveniki so ugotovili, da ta maščoba pospešuje, kakor vitamin F, rast las in tvorbo kože. Na vsak način vsaj nekaj tolažbe v času, ko je treba pravilno ceniti še tako majhno količino maščobe.

NAŠ GOZD

Gozdno drevje

Građen, črepinjak — *quercus sessiliflora* — ozeleni pomladi nekoliko kasneje in ima dolgopecljaste liste. Ni tako izbirljen in je zadovoljen z manj toplote, ter sega na medgorja. Uspeva na slabših tleh ter rabi manj vode. Na mokrih krajih ne uspeva. Deblo kaže ravno rast, z enakomerno jajčasto oblikovano krono.

Les gradna je trši in boljši ter se razlikuje od doba po nekoliko bledejši barvi, manjših luknjicah in trdoti. V ostalem se oba lesova težko razlikujeta.

Hrastov les visoko cent, saj se uporablja v prav različne namene. Zaradi svoje trdnosti in odpornosti proti gnilobi se hrastov les s pridom uporablja za različne vodne naprave, ladje, čolne, posode itd. Dalje se rabi

za železniške pragove, za gradnje, parkete, klavirje, pohištvo, igrače itd.

Za gorivo ni posebno primeren, ker gori s kratkim plamenom, ki da mnogo saj in dima. Glede kurilne vrednosti je za 15—20% za bukvijo.

Hrastovo lubje se uporablja v usnarstvu, prav tako šiške in ježice, ki se rabijo tudi v barvarstvu in zdravilstvu.

Pri domači uporabi lahko na enostaven način določimo najboljši hrastov les. Tu se poslužimo vodne preizkušnje. V ta namen vzamemo različne hrastov les, ki naj bo popolnoma suh, in ga stehamo ter potopimo v vodo. Čez 48 ur vzamemo kose iz vode, jih ponovno stehamo in primerjamo prejšnji teži. Čim manj je razlike, to je čim manj vode je vsrkal les, tem boljši je.